

KURASH SPORTI VA UNING BUGUNGI KUNDAGI FIVOJLANISHI

Ikrom Aliqulov

Denov tadbirkorlik va pedagogika instituti o'qituvchisi

Lecturer at the Denau Institute of Entrepreneurship and Pedagogy

Annotatsiya: Kurash sport turi, belgilangan qoidaga muvofiq ikki sportchining yakkama-yakka olishuvi. Kurashish san'ati ko'p xalqlarda qadim zamonlardan buyon ma'lum. Kurash ayniqsa Yunonistonda keng tarqalib, qadimgi olimpiada musobaqalaridan doimiy o'rin olib kelgan. Milliy kurashning xilma-xil ko'rinishlari Gretsiya, Italiya, Yaponiya, Turkiya, Eron, Afg'oniston, Rossiya, O'zbekiston, Gruziya, Armaniston, Ozarbayjon, Qozog'iston va boshqa mamlakatlarda mavjud. Zamonaviy sport kurashining asosiy qoidalari XVIII asr oxiri — XIX asr boshlarida Yevropaning bir necha mamlakatlarida ishlab chiqildi. 1912-yil Xalqaro havaskorlar kurash federatsiyasi (FILA) tuzildi (hozir unga 144 mamlakat,

Kalit so'zlar: FILA , Elian , Baqtriya , „chala“ , „yonbosh“ , „halol“ , „tanbeh“ , „dakki“ , Total , Pavel.

Annotation: Wrestling is a sport in which two athletes compete one-on-one according to a set rule. The art of wrestling has been known in many nations since ancient times. Wrestling is especially popular in Greece and has been a regular feature of the ancient Olympics. Various forms of national struggle exist in Greece, Italy, Japan, Turkey, Iran, Afghanistan, Russia, Uzbekistan, Georgia, Armenia, Azerbaijan, Kazakhstan and other countries. The basic rules of modern wrestling were developed in several European countries in the late eighteenth and early nineteenth centuries. In 1912, the International Amateur Wrestling Federation (FILA) was formed (now it has 144 countries,

Keywords: FILA, Elian, Bactria, "chala", "yonbosh", "halol", "tanbeh", "dakki", Total, Pavel.

O'zbekiston 1993-yildan a'zo). Xalqaro maydonda sport kurashining yunonrum kurashi, erkin kurash, dzyudo, sambo va boshqa turlari keng tarqalgan. Keyingi yillarda o'zbek kurashi ham alohida kurash turi sifatida dunyo miqyosida tan olina boshlandi. Kurash insonni kuchli, epchil, chidamli va irodali qilib tarbiyalash vositalaridan biri hisoblanadi. Shifokorlar nazorati ostida 12 yoshdan kurash bilan shugullanishga ruxsat etiladi. Kurash azaldan o'zbek turmush tarzining uzviy qismi bo'lganligini arxeologik topilmalar, tarixiy qo'lyozmalar tasdiqlaydi. Qadimgi Baqtriya (O'zbekiston janubi) hududidan topilgan jez davriga oid silindrsimon sopol idishda ikki polvon va ulardan biri ikkinchisini chalayotgani tasvirlangan. Shu davrga mansub boshqa arxeologik topilmada esa polvonlarning Kurash usullarini namoyish qilayotgani aks ettirilgan. Bu noyob topilmalar miloddan 1,5 ming yil ilgari ham kurash ajdodlarimiz turmush tarzining bir qismi bo'lganidan dalolat beradi. Yunon yozuvchisi Klavdiy Elian (II-III asr) va boshqa tarixiy

shaxslarning yozishicha, shu hududda umr kechirgan sak qabilasi qizlari o‘zlariga kuyovni yigitlar bilan kurashib tanlaganlar. Keyinchalik qizlar kuyovni shart ko‘yish yo‘li bilan aniqlashgan va bu shartda kurash musobaqasi bo‘lgan. Bunga o‘zbek xalq qahramonlik dostoni — „Alpomish“dagi Barchin shartlarini misol qilib ko‘rsatish mumkin. Ulardan biri ikki kurashuvchining biri o‘z raqibining belbog‘idan ushlab o‘ziga tortadi, shu bilan birga o‘z raqibidan qutulishning chorasini qiladi...“. Bu ta’rif zamonaviy Kurash qoidalariga yaqindir. Shuningdek, Mahmud Koshg‘ariyning „Devonu lug‘otit turk“, Alisher Navoiyning „Hamsa“, „Holoti Pahlavon Muhammad“, Zayniddin Vosifiyning „Badoye’ ul-vaqoye“, Husayn Voiz Koshifiyning „Futuvvatnomai sultoniya“, Zahiriddin Muhammad Boburning „Boburnoma“ asarida kurash haqida qimmatli ma’lumotlar bor. IX-XVI asrlarda kurash xalqo‘rtasida keng ommalashgan. Shudavrda Pahlavon Mahmud, Sodiq polvon qabilar kurash dovrug‘ini oshirishgan.

O‘zbek xalq yakka kurashining belbog‘li kurash deb nomlangan turi ham bor. Unga ham taalluqli ko‘plab arxeologik topilmalar va tarixiy qo‘lyozmalar mavjud. Bundan 5 ming yil ilgari davrga mansub qad. Mesopotamiya hududidan topilgan haykalchada belbog‘li kurash usulida musobaqalashayotgan polvonlar tasvirlangan. Xitoyning qad. „Tan-shu“ qo‘lyozmasida Farg‘ova vodiysida to‘ylar, sayllar K. musobaqalarisiz o‘tmasligi yozilgan. Ahmad Polvon, Xo‘ja polvon va shahri k. K.ning ana shu turida shuhrat qozonishgan (19-asr oxiri — 20-asr boshi). Chorizm istilosi va sho‘rolar davrida o‘zbek milliy K.ini xalq turmush tarzidan sun‘iy ravishda siqib chiqarishga harakat qilindi. 20-asrning 90-yillari oxiriga kelib bu urinishlarga barham berildi. 1991-yildakurashchilar sulolasi vakili, bir necha K. turlari bo‘yicha xalqaro miqyosda sport ustasi Komil Yusupov o‘zbekcha K.ning xalqaro andozalarga moslangan quyidagi qoidalarini ishlab chikdi: K. tushuvchilar 14 x 14 m dan 16x 16 m gacha bo‘lgan, chetroq qismi qizil rangli „xavfli chiziq“ bilan belgilangan ko‘k-yashil tusli K. gilamida tik turgan holatda bellashadilar. G‘olib ishlatilgan usullar va maydondagi xatti-harakatlariga qo‘yiladigan baholarga qarab aniqlanadi. K.da bo‘g‘ish, raqibga og‘riq beruvchi usullar qo‘llashga ruxsat etilmaydi, kurashuvchilarning biri ko‘k, ikkinchisi yashil rangli yaktak (ayollar yaktak ichidan oq rangli futbolka) kiyadi, belga eni 4—5 sm li tasma (belbog‘) bog‘lanadi, erkaqlar 60, 66, 73, 81, 90, 100 kg va 100 kg dan ziyod, ayollar 48, 52, 57, 63, 70, 78, va 78 kg dan ziyod vazn toifalarida kurashadilar (bolalar, o‘smirlar, o‘spirinlar, yoshi ulug‘lar va qizlar musobaqalarida ham yosh xususiyatlari hisobga olingan holda vazn toifalari belgilanadi). Xalqaro kurash assotsiatsiyasi (IKA)ning 2003-yil Toshkentda o‘tgan kongressi har bir uchrashuvning qizg‘in bo‘lishini ta’minlash maqsadida rasmiy musobaqalarda bellashuv vaqtini 3 min. qilib belgiladi. Ishlatilgan usullarga bajarilishiga mos ravishda „chala“, „yonbosh“, „halol“ baholari, qoidaga zid harakatlarga esa „tanbeh“, „dakki“, „g‘irrom“ jazolari beriladi. Kurashuvchi „halol“ bahosini olsa (yoki raqibi „g‘irrom“ bilan jazolansa) bu uning g‘alabasini bildiradi. Ikki bor „yonbosh“ bahosini olish (yoki raqibining ikki bor „dakki“ deya jazolanishi) ham g‘alabani anglatadi. „Chala“ baholari hisobga olib boriladi va h. k. Bahrlar tengligida oxirgi baho olgan kurash-chiga g‘alaba beriladi,

kurashchilarning baho va jazolari soni teng holatda baho ustunlikka ega bo'ladi, jazolar soni teng bo'lsa oxirgi jazo olgan mag'lub hisoblanadi, agar barchasi teng (yoki baho va jazo olinmagan) bo'lsa, g'olib hakamlarning ko'pchilik ovozigga ko'ra e'lon qilinadi.

1992-yilda O'zbekistonda kurash federatsiyasi, 2001-yilda O'zbekistonda belbog'li kurash federatsiyasi tuzildi. 1998-yil sentabrda Toshkentda 28 davlat (AQSH, Boliviya, Buyuk Britaniya, Gollandiya, Rossiya, O'zbekiston, Yaponiya va h.k.) vakillari Xalqaro kurash assotsiatsiyasi (IKA) muassislari bo'lishdi va shu munosabat bilan bu yerda o'zbekcha K. bo'yicha yirik xalqaro musobaqa o'tkazildi. O'zR Prezidentining „Xalqaro kurash assotsiatsiyasini qo'llab-quvvatlash to'g'risida“gi farmoni (1999-yil 1 fev.) o'zbek milliy K. ining yavada rivojlanishiga turtki bo'ldi. O'sha yili Toshkentda o'zbekcha K. bo'yicha birinchi jahon chempionati, Rossiyaning Bryansk shahrida ayollar o'rtasida xalqaro musobaqa bo'lib o'tdi. IKA qoshida Xalqaro K. akademiyasi, Butun jahon K.ni rivojlantirish jamg'armasi tuzildi, assotsiatsiya muassisligida „Kurash“ jur. ta'ris qilindi. Adabiy-badiiy, ijtimoiy-publitsistik, axborot-reklama yo'nalishidagi bu jur. Toshkentda 1999-yil okt. oyidan buyon nashr etiladi.

2000-yil O'zbekistonda K. oyligi o'tkazildi. Bu oylik davomida 2 mln.ga yaqin kishi K. gilamiga chiqdi. Buyuk Britaniyada IKA faxriy prezidenti Islom Karimov nomidagi an'anaviy xalqaro musobaqaga asos solindi. 2001-yildan Xalqaro K. in-ti (Toshkentda) faoliyat ko'rsata boshladi. IKA ga 66 ta milliy federatsiya a'zo bo'lib kirdi (2003). Yevropa, Osiyo, Panamerika va Okeaniya K. konfederatsiyalari tuzildi. Hozirgi paytda o'zbekcha K. bilan xorijiy mamlakatlarda 600 mingdan ziyod kishi shug'ullanadi. K.ning bu turi bo'yicha jahon, qita va mamlakatlar chempionatlari hamda birinchshtiklari, O'zbekistonda atTermiziy, Pahlavon Mahmud xotirasiga bag'ishlangan va boshqa ko'plab xalqaro musobaqalar muntazam o'tkaziladi. Hozirgi vaqtda O'zbekistonda 22 ta olimpiada o'rinbosarlari maktabi, 37 ta bolalar o'smirlar sport maktabi va 206 ta K. maktabida sportning bu turi bo'yicha o'quvchilarga tahsil beriladi. Oliy o'quv yurtlarida 100 dan ortiq K. to'garaklari faoliyat ko'rsatadi. Kurashchilar bilan 851 vafar murabbiy shug'ullanadi (2003). Osiyo olimpiya kengashi 2003-yilda K.ning bu turini Osiyo o'yinlari dasturiga kiritdi. K. bo'yicha o'tkazilidigan jahon chempionatlarida Bahrom Anazov, Isoq Axmedov, Maxtumquli Mahmudov, Kamol Murodov, Toshtemir Muhammadiyev, Akobir Qurbonov (O'zbekiston), Kubashxonim Elknur, Selim Totar o'g'li (Turkiya), Aleksandr Katsuragi, Karlos Xonorato (Braziliya), Pavel Melananets (Polsha), Xiroyoshi Kashimoto (Yaponiya) va boshqa golib chikdilar va sovrindor bo'ldilar.

Foydalanilgan adabiyotlar :

1. Yusupov K., Kurash, T., 1999; Mo'minov A., Prezident. Sport. G'alaba!, T., 2001. Asror Mo'minov.^[1]

2. **O'zME**. Birinchi jild. Toshkent, 2000-yil